

11/12

Mikroekonomie

2+1, NPMKB

Volba výstupu firmy v nekonkurenčním tržním prostředí

– oligopol a monopolistická konkurence

Ing. Kamila Turečková, Ph.D.

I) Oligopol

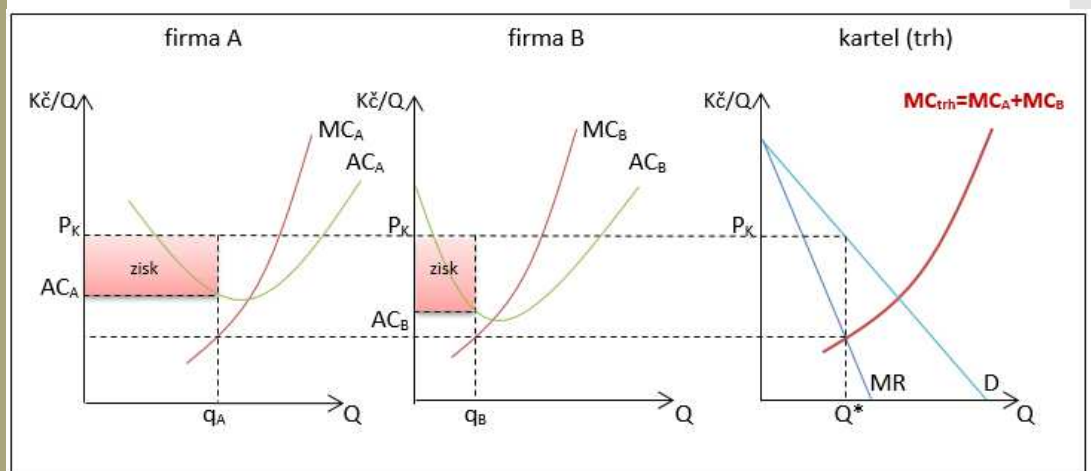
- tržní struktura charakteristická relativně malým množstvím firem a jejich **vzájemnou rozhodovací závislostí** spojenou s nutností strategického rozhodování:
  - existence několika firem, které jsou tak velké, že mohou ovlivňovat cenu na trhu
  - produkce každé z nich představuje značný tržní podíl a proto je rozhodování firem závislé
    - každá firma musí zvažovat vliv svých rozhodnutí na chování ostatních firem v odvětví resp. předvídat jejich reakci na svá vlastní rozhodnutí
    - k analýze chování firem se využívá teorie her (jeden čeká co udělá ten druhý)
  - existuje omezený vstup do odvětví (technologie, náklady, úspory z rozsahu, právních restrikcí, licencí, technologických postupů apod.)
  - charakter vyráběného objemu výstupu může být jak **homogenní, tak diferencovaný**
    - v případě homogenního produktu se jedná o tzv. čistý neboli homogenní oligopol. Zde je zvláště silná vzájemná závislost firem, a to díky tomu, že i malá změna ceny jednou firmou výrazně ovlivní ostatní.
    - v případě že firmy vyrábějí diferencovaný produkt, hovoříme o diferencovaném oligopolu. Tyto rozdíly mezi výrobky jednotlivých firem, nejsou zpravidla podstatné, a proto se jedná především o blízké substituty
- **oligopolní struktura je efektivnější než monopol**
  - cena v odvětví je nižší než cena na monopolním trhu a vyrábí se i více produkce (avšak ve srovnání s dokonalou konkurencí se stále vyrábí méně produkce a za vyšší cenu)

I) Typy oligopolů

1. Čistý oligopol (homogenní produkt – ocel, ropa)
2. Diferencovaný oligopol (diferencovaný produkt – automobily, tabákový průmysl)
3. Duopol (produkt v odvětví vyrábějí jen dvě firmy, Courtonův model)
4. Oligopol s dominantní firmou (jedná se o tržní strukturu, kdy je celková tržní poptávka rozdělena mezi jednu velkou dominantní firmu a skupinu malých firem, kterým říkáme konkurenční lem. Postavení firem tak není rovnocenné. Dominantní firma svým postavením určuje ceny v odvětví a menší firmy tak představují příjemce ceny, kteří se ceně dominantní firmy přizpůsobují)
5. Koluzivní oligopol (smluvní oligopol = situace, kdy v odvětví existuje několik velkých firem, které spolu uzavírají dohody o cenách a rozdělení trhu. Tento typ oligopolu se na trhu chová stejně jako monopol, může docházet k cenovým válkám)
  - **kartel** - smluvní oligopol, který vzniká na bázi tajných dohod. Příkladem kartelu může být Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC).
6. Model se zalomenou poptávkovou křivkou

- koluzivní, či též smluvní oligopol
- kartel představuje zjevnou či skrytou dohodu o spolupráci založenou na omezení konkurence s cílem dosáhnout vyššího zisku na úkor jiných firem na trhu či spotřebitelů

Ia) Kartel

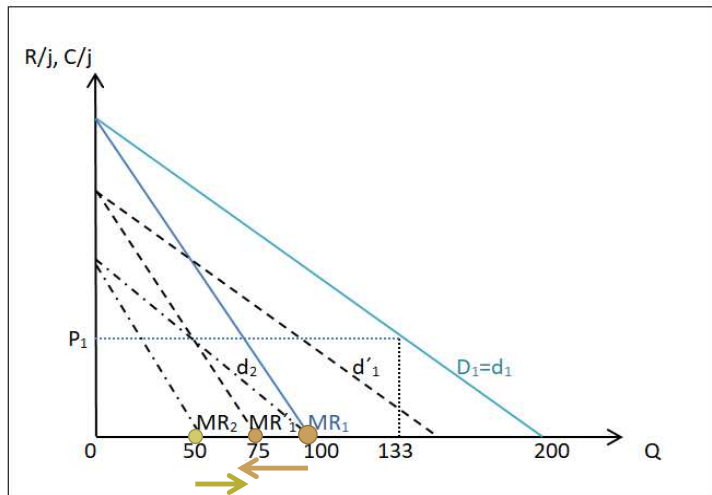

Mezní příjem ($MR(Q)$) je odvozen z tržní poptávkové křivky a suma mezních nákladů vzniká jako horizontální součet dílčích mezních nákladů členských firem. V bodě průsečíku mezního příjmu a mezních nákladů současně platí rovnost $MR(Q) = MC_1(q_1) = MC_2(q_2)$, takže optimální výstup bude na úrovni Q^* .

Ib)

Cournotův model (duopol)

- v odvětví existují pouze dvě firmy, vyrábějící homogenní produkt, mající stejné nákladové křivky a znající tržní poptávkovou křivku (která je lineární)
- východiskem modelu je představa, že první firma považuje při svém rozhodování o velikosti výstupu výstup druhé firmy za konstantní

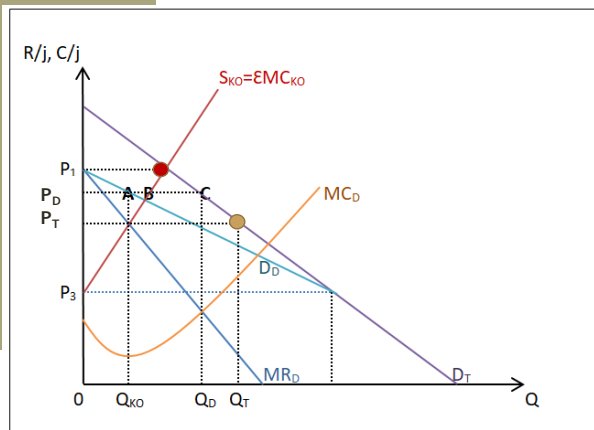
Nejprve uvažujme chování první firmy. Ta při rozhodování o svém vlastním výstupu předpokládá, že výstup konkurenční firmy bude nulový, a proto se chová jako jediný výrobce v odvětví – monopol:

- Firma 1 maximalizuje zisk v situaci $MC = MR$. Bude-li $MC=0$, pak bude firma realizovat při výstupu=100.
- Jak bude reagovat druhá firma? Firma 2 považuje výstup první firmy za fixní a z toho vyvozuje, že poptávka po její produkci bude tvořena poptávkou $D-d_1$. Poptávka druhé firmy (d_2) vzniká jako $D - 100$. MR_2 a MC vzniká při výstupu = 50.
- Jeho objem považuje opět první firma za fixní. Firma 1 má nyní poptávku $d_1=D-50$. Z rovnosti $MR'_1=MC$ pak odvodíme rovnovážný výstup (75 jednotek).
- Pokud bychom uvedeným způsobem pokračovalo rozhodování firem, výstup první firmy by klesal a výstup druhé rostl. Obě firmy by postupně tendovaly k výstupu 66,6 jednotek.
- Celkový výstup odvětví by se pak nacházel někde kolem 133,3 a odpovídající P_1 .
- Pokud by platila situace dokonalé konkurence, pak by výstup odvětví odpovídal 200 jednotkám, u monopolu pak 100 jednotkám.

Ic)

Model s cenovým vůdcem (s dominantní firmou)

- jedna firma v odvětví přebírá iniciativu při stanovení ceny a ostatní firmy tuto cenu přebírají (firma na konkurenčním okraji, lemu)
  - firmy nalézající se na konkurenčním okraji se chovají jako dokonalé konkurenční firmy: za cenu určenou dominantní firmou mohou prodat jakýkoliv objem výstupu a jejich individuální poptávka je proto při dané ceně horizontální
  - celková tržní poptávka rozdělena mezi jednu velkou (dominantní) firmu a skupinu malých a středních firem (konkurenční lem)

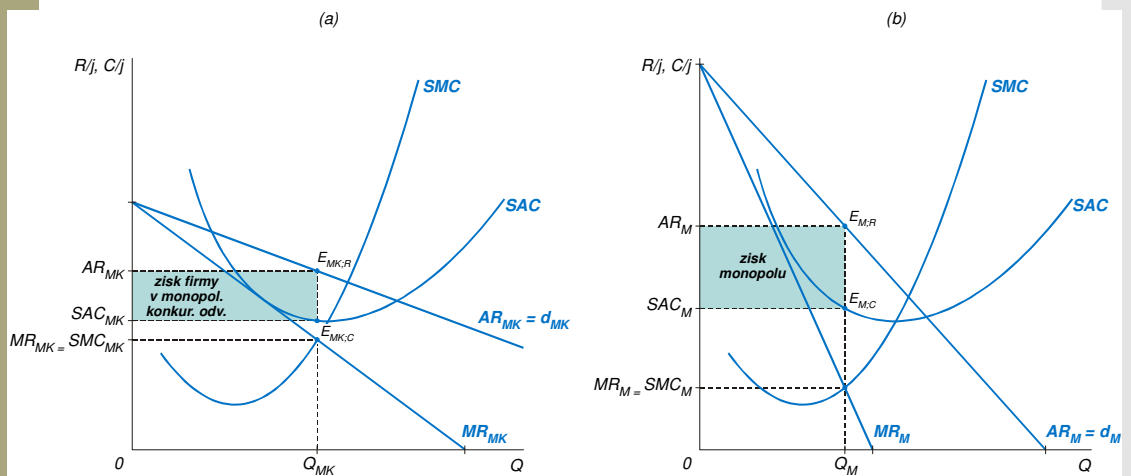

- existují tedy dvě poptávkové křivky a sice D_T je tržní poptávka a D_D je ta část poptávky, kterou uspokojuje nabídka dominantní firmy
- nabízený objem produkce firmami v rámci konkurenčního okraje při různých úrovních P bude představován křivkou S_{KO}
- množství optimální produkce nabízené dominantní firmou Q_D je dáno průsečíkem křivek MC_D a MR_D dominantní firmy (Q_D a P_D)
- při této P nabízejí firmy na konkurenčním okraji Q_{KO} a celkový výstup odvětví je $Q_T (= Q_D + Q_{KO})$

II) Monopolistická konkurence

- Rysy monopolu i dokonalé konkurence.
  - Znaky dokonalé konkurence: atomizovaná tržní struktura, nízké bariéry vstupu
  - Znaky nedokonalé konkurence: diferencovaný produkt a tržní síla
- **Velký počet výrobců.**
  - Činnost takovéto firmy je na chování ostatních firem nezávislá.
  - Výrobky si jsou **blízkými substituty**.
    - **velmi malá diferenciací produktu** → monopolní síla výrobce (schopnost ovlivnit alespoň částečně cenu)
    - poptávková křivka po produkci každé z firem je klesající, hodně elastická (plošší): $|e_{PD}|$ a e_{CD} jsou velmi vysoké.
      - oproti monopolu je průběh AR a D plošší
      - v dlouhém období se posouvají jak D tak MC tak LC
      - v krátkém období se firma chová jako monopol
      - v dlouhém období jako dokonalá konkurence
- **Vstup i výstup** z odvětví je pro firmu vzhledem k překážkám (daným diferenciací produktu) **omezen**.
  - Finanční a tržní bariéry vstupu.
    - pro většinu firem nejsou nepřekonatelné

Srovnání monopolistické konkurence a monopolu

II) Maximalizace zisku monopolistické firmy v krátkém období

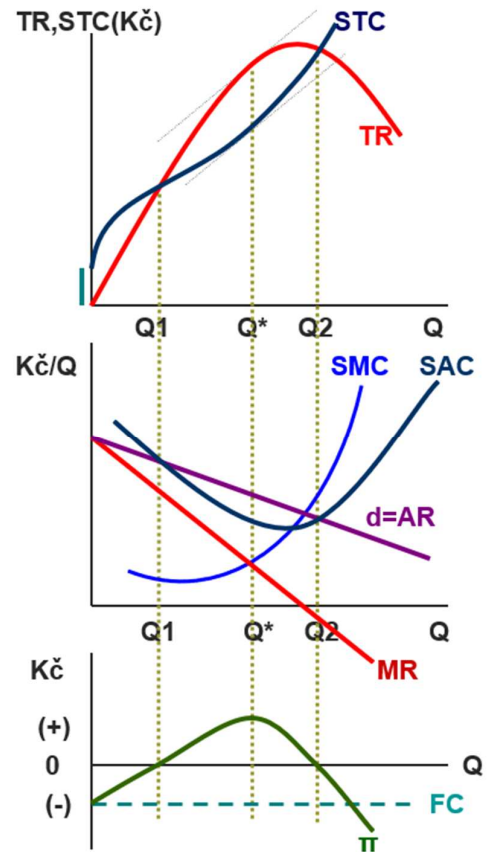
Produktce Q1 a Q2:

$TR=STC$, tj. $AR=SAC$, $\pi_E=0$

Produktce Q*: Rovnají se směrnice křivek $TR=STC$, tzn. **MR=MC** → optimální výstup, firma maximalizuje zisk (max. rozdíl mezi TR a STC i AR a SAC).
 $\pi_E=TR - STC$ nebo $(AR-SAC) \cdot Q^*$

STC nevycházejí z počátku, ale z velikosti FC, které firma musí hradit v krátkém období. Mezi produkcí Q1-Q2 firma dosahuje zisku ($TR > STC$, $AR > SAC$).

Nedokonalá konkurence: jiný tvar příjmových křivek (max. $TR \rightarrow MR=0$)

II) Minimalizace ztráty pokračováním ve výrobě

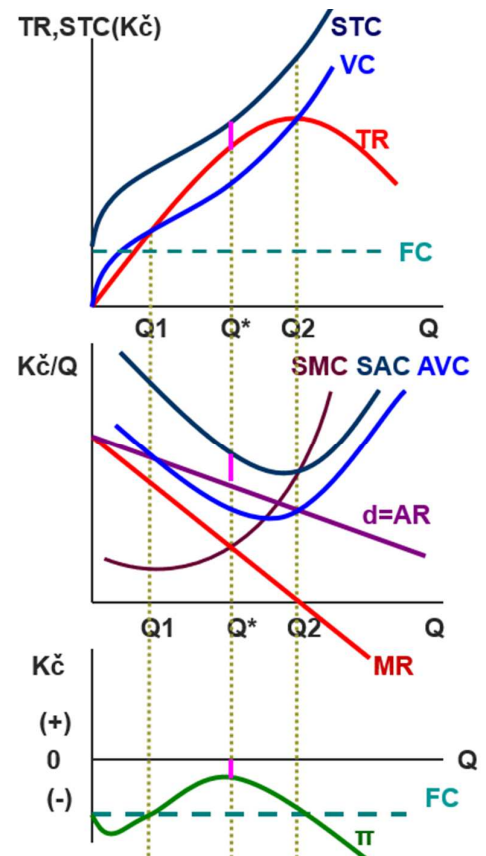
• $TR < STC$ → uzavřít výrobu či pokračovat (kritérium VC, resp. AVC)

• $TR > VC$ nebo $AR = P > AVC$

• pokračovat a min. ztrátu výrobou (nutnost hradit FC!)

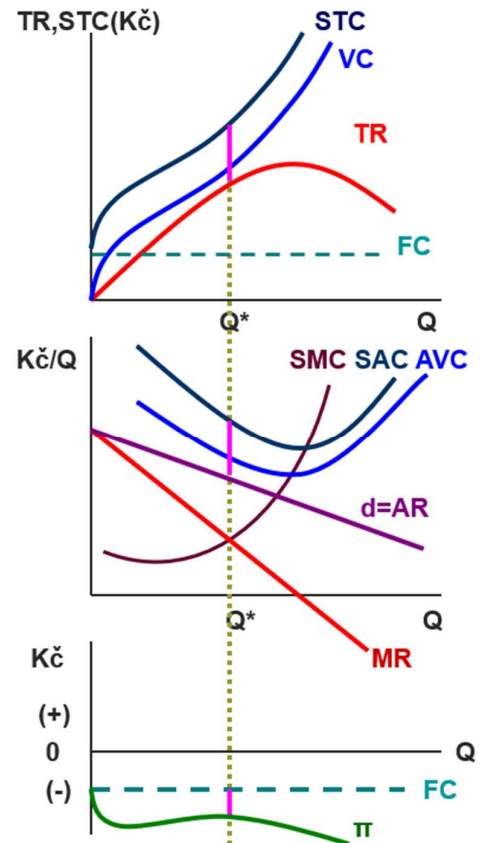
Produktce Q1 a Q2: $TR=VC$, tj. $AR=AVC$, mezi Q1 a Q2 firma hradí celé VC a část FC

Produktce Q*: **MR=MC** → optimální výstup, minimalizace ztráty

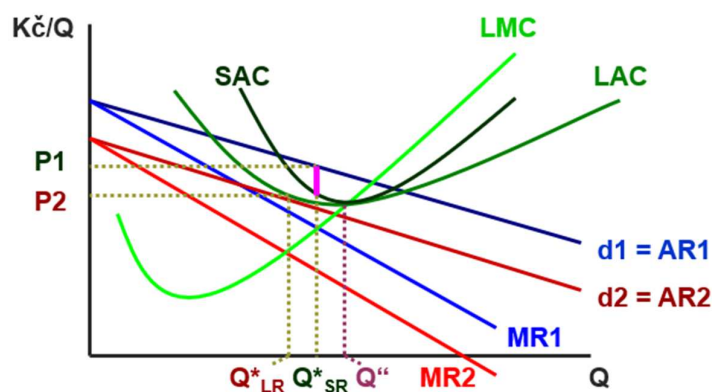
II) Uzavření firmy v SR

- $TR < VC$ nebo $P = AR < AVC$ → firma uzavírá výrobu
- **Nejmenší objem ztráty** firma realizuje při **nulovém objemu výstupu** → výroba by byla spojena pouze se zvyšováním ztráty.

II) Maximalizace zisku monopolistické firmy v dlouhém období – tendence k nulovému ekonomickému zisku

- SR: existuje $\pi = (AR_1 - SAC) \cdot Q^*_{SR}$ přičemž ($AR_1 = P_1$), vstup dalších firem, tržní poptávku zabezpečuje větší počet firem (každá z nich má menší část trhu) → pokles „d“ a zároveň změna sklonu (více firem: více elastická „d“), přičemž tržní D se nezměnila
- LR: posun „d“ dokud se $P = LAC$ → $\pi_E = 0$ při Q^*_{LR} a P_2 (tj. AR_2)
- kdyby firmy realizovaly krátkodobou ztrátu → část firem by odešla → růst „d“ (změna sklonu – více strmá) dokud $P = LAC$ → $\pi_E = 0$

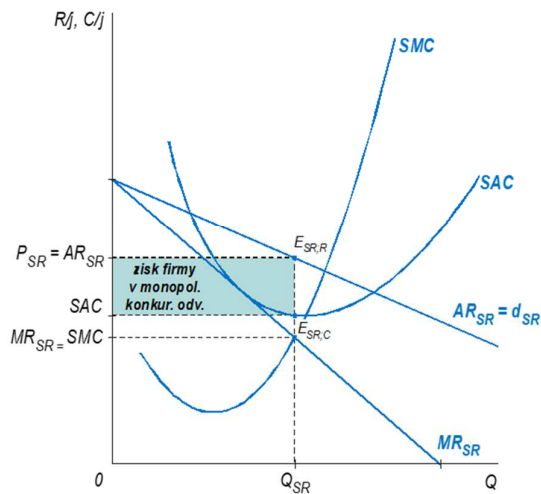

Monopolistická konkurence, krátké a dlouhé období, srovnání

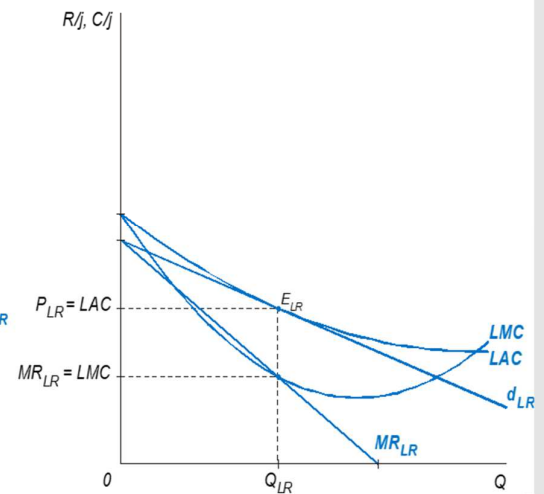
krátké období

(a)

dlouhé období

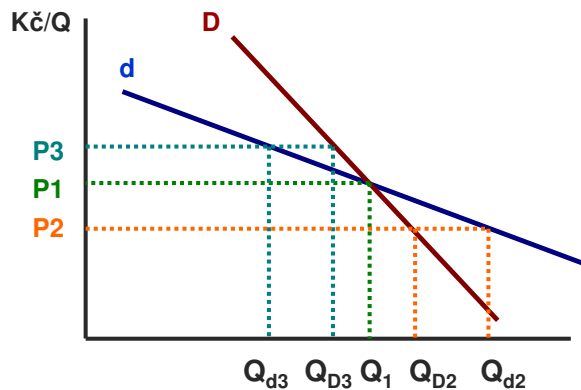
(b)

Chamberlinův model monopolistické konkurence

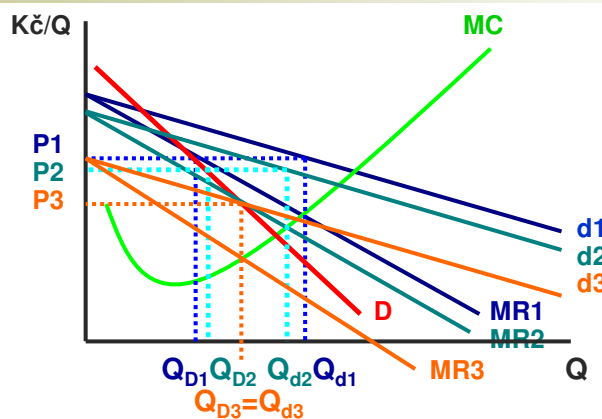
- Edward Chamberlin, 1933
- **Výrobová skupina** charakterizována:
  - velký počet firem vyrábějících diferencovaný produkt
  - rozhodovací nezávislost firem
  - totožnost nákladových a poptávkových křivek všech firem ve skupině
- 2 typy poptávkových křivek:
  - „d“ – křivka poptávky, kdy ostatní firmy ve skupině na rozhodnutí jedné firmy o změně ceny nebudou reagovat
  - „D“ křivka poptávky, kdy všechny ostatní firmy mění ceny současně s tou firmou, která ke změně ceny přistoupila jako první

Chamberlinův model monopolistické konkurence

- Křivka poptávky „D“ je méně elastická než křivka „d“.
- Sníží-li firma A cenu z **P1** na **P2** a neučiní-li tak ostatní firmy prodá Q_{d2} , jestliže ji však ostatní firmy budou následovat prodá méně: Q_{D2} .
- Pro odvození optimálního výstupu každé firmy v SR, firma snižující cenu očekává, že tak učiní jenom ona a prodá Q_{d2} , ale ve skutečnosti se chovají všechny firmy stejně a tak se její prodej zvýší pouze na Q_{D2} .

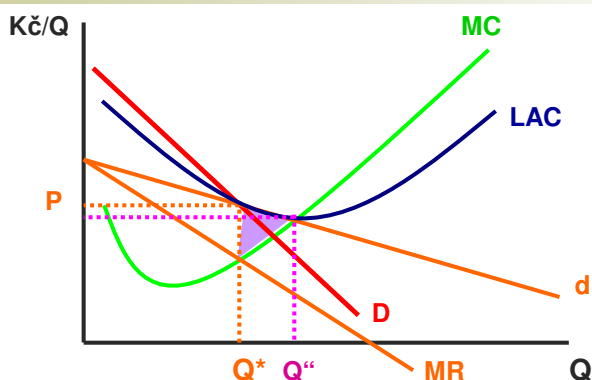
Chamberlinův model, formování optimálního výstupu

- Firma A: $MR1=MC \rightarrow$ očekává Q_{d1} při ceně $P1$, ve skutečnosti všechny firmy prodávají za $P1$, firma A prodá jen Q_{D1} .
- Firma A $\downarrow$ cenu z $P1$ na $P2 \rightarrow$ odhaduje prodej ve výši $Q_{d2} \rightarrow$ skutečný výstup je však Q_{D2} (rozdíl mezi očekávaným a skutečným výstupem firmy se při klesající ceně zmenšuje), mechanismus dále pokračuje, dokud firma nestanoví cenu, při níž očekávané množství odpovídá jejímu podílu na skutečné poptávce, tj. při ceně $P3$.

Chamberlinův model, dlouhodobý optimální výstup

- Firma realizuje nulový ekonomický zisk ($P=LAC$) jako důsledek volného vstupu firem do dané výrobní skupiny.
- LAC se dotýká „d“, křivka „D“ protíná bod dotyku křivky „d“ a LAC.
- Kdyby byla monopolistická firma **efektivní**, pak by ceny byla nižší ($P=MC$) a vyráběla by větší produkt Q'' (min.LAC). **Jelikož není: náklady mrtvé váhy.**

II)

Efektivnost monopolistické konkurence

- **Výrobní efektivnost: nižší** než firma v dokonalé konkurenci.
  - Převís výrobních kapacit (hodně firem na trhu)
    - Výstup odvětví je vyráběn s klesajícími LAC nikoli s min. LAC.
- **Alokační efektivnost:** obdobná pro všechny nedokonalé konkurenční firmy. Je **alokačně neefektivní**.
  - $P > MC \rightarrow$ ztráty (nákladů) mrtvé váhy.
  -
  - tento typ tržní struktury je považován za žádoucí
  - firmy nemají podstatnou monopolní sílu $\rightarrow$ ztráta mrtvé váhy je malá

Děkuji za
pozornost.